

ТРАНСПОРТ СОҲАСИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК МЕХАНИЗМЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ХОРИЖИ ТАЖРИБАСИ

Шакирова Фароғат Болтаевна

Тошкент давлат транспорт университети доценти

Аннотация: Мақолада давлат ва хусусий сектор ўртасидаги муносабатларнинг энг самарали шакли сифатида давлат-хусусий шерикликнинг хорижий механизмлари ўрганилиб, мамлакатимизда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда транспорт тармоғида давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигини самарали ташкил этиш ҳамда инвестиция лойиҳаларни давлат-хусусий шериклик асосида амала ошириш имкониятлари бўйича хулосалар, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Таянч сўзлар: Давлат-хусусий шериклик, инвестиция лойиҳалари, концессия шартномаси, инфраструктура.

Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви, технологик ривожланиш ҳамда иқтисодиётни рақамлаштириш шароити - мамлакатимизда давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтиш масаласини янада долзарб эканлигидан далолат бермоқда. Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашни инвестицияларсиз тасаввур қилиш қийин. Зеро, “Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга эришамиз”[1].

Бозор механизми элементларининг фаол ишлаши эса давлат ва хусусий сектор ўртасида янги иқтисодий муносабатларни шакллантирди. Бу иқтисодий муносабатларнинг ривожланган давлатлар амалиётидаги хусусиятларидан бири - давлат ва хусусий секторнинг шерикчилик муносабатларидан иборат. Жамоат хизматлари ва инфраструктурага талабни ошириш натижасида бу соҳадаги лойиҳаларни молиялаштириш учун давлат бюджетида маблағларнинг чегараланганлиги сабабли давлат ёки ҳукумат кафолати остидаги ҳамда тўғридан тўғри чет эл инвестицияларини ва халқаро молиявий инситутларни жалб қилиш самарали йўл ҳисобланади, лекин бу турдаги инвестициялар ўз навбатида давлат ташқи қарзи ҳажмини ошишига олиб келиб мамлакатнинг халқаро ҳамкорлик фаолиятига салбий тасир кўрсатиши муқаррар. Шу сабабли катта ҳажмдаги маблағ талаб қиладиган бундай лойиҳаларни давлат-хусусий шериклик (кейинги ўринларда ДХШ) асосида амалга оширишга эҳтиёж туғилади.

Ривожланган мамлакатлар тажрибасидан маълумки, ялпи ички маҳсулот таркибида хизматлар улушининг ортиб бориши аҳоли фаровонлиги даражаси юқори эканлигини кўрсатади. Шу нуқтаи назардан, транспорт хизматлари ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилманинг етакчи тармоқлари сифатида аҳамиятлидир. Транспорт воситалари ҳар қандай жамиятнинг давлатчилик ҳудудий тузилишининг, ички ва ташқи бозорининг шаклланишида ҳамда давлат иқтисодиётининг ривожланишида шунингдек, мамлакатга катта ҳажмдаги туристлар оқимини жалб қилишда кучли ҳал қилувчи омил сифатида ўрин тутади. Сўнгги йилларда юртимизда транспорт ва транспорт коммуникациялари соҳасини ривожлантириш, ташишларнинг юқори даражадаги хавфсизлигини таъминлаш, республиканинг инвестициявий жозибадорлиги ва экспорт салоҳиятини ошириш, транспорт коммуникацияларини стратегик ривожлантириш ва барқарор фаолият кўрсатишини таъминлашга йўналтирилган кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, ДХШга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “халқаро тажрибани ўрганиб, рақобатни олиб кириш мумкин бўлган монополия соҳаларига хусусий сектор учун йўл очиш ва шу орқали рақобат муҳитини шакллантириш, шунингдек, инвестиция жалб этишининг самарали воситаларидан бири бўлган ДХШ механизмларини транспорт, энергетика, йўл, коммунал, тиббиёт, таълим каби соҳаларга кенг татбиқ этиш керак”. [1]

Давлат-хусусий шериклик – бу кооператив келишувнинг бир кўриниши бўлиб, бир лойиҳа доирасида икки ёки ундан ортиқ давлат ва хусусий сектор вакиллариининг стратегик аҳамиятга эга бўлган инвестиция лойиҳаларини амалга оширишдаги шериклик муносабатлари дейишимиз мумкин. ДХШ муносабатларида давлатнинг иштирок этишидан кўзланган асосий мақсад – бу хусусий инвестицияларни жалб этиш, самарадорликни ошириш ва мавжуд ресурслардан янада яхшироқ фойдаланиш ҳамда тармоқларни ривожлантиришда давлат ва хусусий секторнинг баравар ролини белгилаш, рағбатлантириш ва соф рақобат муҳитини яратиш орқали соҳани ислоҳ қилинишига эришишдир [2].

Ҳар бир давлатда нафақат ДХШ асосида амалга ошириладиган лойиҳаларни мониторинг қилиш мақсадида, балки бу йўналишни янада ривожлантириш ва инвесторлар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш орқали уларда ишонч ҳиссини ошириш мақсадида давлат органлари ва қонун ҳужжатлари яратилган. Хусусан, 1899 йил тарихда илк марта Англияда ДХШни ривожлантириш маркази ҳамда Миллий молиялаштиришни ривожлантириш агентлиги ташкил қилинган. Агентликнинг асосий вазифаси этиб, ДХШ лойиҳаларига маблағларни мобилизация қилиш ва вазирлик ҳамда бошқа идораларга маслаҳат бериш белгилаб қўйилган.

Канадада бу йўналишда 2 та ташкилот иш олиб боради. Биринчиси, ДХШ асосида федерал лойиҳаларни амалга оширишни ривожлантириш маркази бўлиб, бу марказ ДХШ асосида амалга ошириладиган лойиҳаларни молиялаштирадиган жамғармани бошқаради. Иккинчи ташкилот ДХШни ривожлантириш қўмитаси ҳисобланади [3].

Яна бир ривожланган мамлакатлардан бири Японияда ДХШ лойиҳалари 1999 йилда қабул қилинган “Хусусий молиялаштириш ташаббуслари тўғрисида”ги қонун асосида амалга оширилади. Бундан ташқари, Японияда “ДХШни ривожлантириш тўғрисида”ги қонуни яратилган бўлиб, унинг асосий мақсади сифатида: хусусий секторни молиявий маблағларини ҳамда бошқарув ва технологик имкониятларини ижтимоий инфраструктурани ривожлантиришга кенг жалб қилиш белгилаб қўйилган.

Францияда 2005 йилда Молия вазирлиги қошида “ДХШни ривожлантириш агентлиги” ташкил қилинган. 2008 йилга келиб, Францияда “ДХШ шартномалари тўғрисида”ги қонун қабул қилинган.

Шу билан бирга, Республикамизда ҳам 2018 йил 20 октябрда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги ДХШни ривожлантириш агентлиги ташкил қилинган. Агентлик давлат муассасаси мақомига эга бўлиб, Ўзбекистон Республикасида ДХШ соҳасида ягона давлат сиёсатини юритиш бўйича махсус ваколатли давлат орган этиб белгиланган. 2019 йил 10 майда эса Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги ЎРҚ-537 сонли қонуни қабул қилинган. Бундан ташқари, соҳани янада ривожлантириш мақсадида 2020 йил 26 апрелда Вазирлар Маҳкамасининг “ДХШ лойиҳаларини амалга ошириш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги 259-сонли қарори ишлаб чиқилди. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ДХШ лойиҳалари тегишли давлат органлари ҳамда агентлик билан ҳамкорликда ушбу қонун ва қарорлар асосида амалга оширилади.

Бугунги кунда дунёнинг кўплаб иқтисодий жиҳатдан тараққий этган мамлакатлари иқтисодиётини янада ривожлантириш учун турли соҳаларни қамраб олган илмталаб ишлаб чиқаришни ташкил этиш, жумладан, ДХШ механизмларини ривожлантиришга стратегик вазифа сифатида қарашмоқда. Биз МДХ давлатларидан Қозоғистон, Россия ҳамда хорижий мамлакатлардан Япония, Австралия, Буюк Британия, Франция, Голландия ҳамда Польша давлатларининг транспорт соҳасидаги давлат-хусусий шериклик тажрибаларини ўрганишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Қозоғистон

Қозоғистонда ДХШ лойиҳалари биринчи марта 2006 йилда амалга оширила бошланди. Бу вақтда умумий қиймати 46,2 млрд тенге бўлган 3та йирик лойиҳа яъни “Шар-Усть-Каменогорск” темир йўл станцияси, “Шимолий Қозоқистон-

Актоба” электрлаштирилган темир йўл линияси ҳамда Актау халқаро аэропортини қуриш лойиҳалари амалга оширилган.

1-жадвал

2018-йил ҳолатига кўра Қозоғистонда ДХШ асосида амалга оширилган ҳамда оширилаётган лойиҳалар¹.

Давлат-хусусий шериклик	Келишилган шартномалар	Эксплуатацияга топширилган лойиҳалар	Айни вақтда қурилиш ишлари олиб борилаётган лойиҳалар
Миқдори	240	167	63
Қиймати (млн, тенге)	792,8	101,3	691,6

Юқоридаги жадвалда кўрсатилганидек, ДХШ лойиҳалари бўйича келишилган шартномалар сони 240 тани ташкил этиб, 792 млн. тенге, эксплуатацияга топширилган лойиҳалар сони 167 та, қиймати 101,3 млн. тенге ҳамда айни вақтда қурилиш ишлари олиб борилаётган лойиҳалар сони 63 та бўлиб қиймати 691,6 млн. тенгени ташкил қилмоқда.

Россия.

1. “Россия темир йўллари” (РЖД) 2014 йилда россиянинг етакчи сервис компаниялари билан локомотив паркига техник хизмат кўрсатиш бўйича хаёт цикилли контракт (КЖЦ) асосида шартномалар имзолаган. Имзоланган шартномаларнинг энг йирикларидан бири “ЛокоТех” компанияси билан бўлиб, 15 минг дона локомотивга (РЖД локомотив паркининг деярли 70 фоизи) 40 йил давомида техник хизмат кўрсатишдир.

2. 2015 йилда “Россия темир йўллари” (РЖД) ОАЖ “[Siemens](#)” компанияси томонидан ишлаб чиқилган 10 та вагонли, 16 та “Сапсан” русумли поездларни хаёт цикилли контракт (КЖЦ) асосида харид қилди. “[Siemens](#)” компанияси томонидан мазкур электропоездларга 30 йил давомида техник хизмат кўрсатилади. Лойиҳа қиймати 354 млн. евро.

3. «Элегест-Қизил-Курагино» участкасида умумий фойдаланишдаги темир йўл линиясини қуриш лойиҳаси. Лойиҳа хусусий инвестор томонидан 100% миқдорида молиялаштирилади, фойдаланиш учун мавжудлиги учун тўлов олади, ташишлардан ва бошқа ташувчиларга кўрсатадиган хизматлари учун даромад олади. Лойиҳанинг амал қилиш муддати 30 йил. Лойиҳанинг қиймати 192,4 млрд. рубль.

¹ www.gov.kz/The_ministry_of_industry_and_infrastructure_of_the_Republic_of_Kazakhstan

4. “Обская-Салехард-Надим” участкасида “Шимолий кенглик ўтиш жойи” умумий фойдаланишдаги темир йўл линиясини қуриш лойиҳаси. Лойиҳа хусусий инвестор томонидан 90% миқдорда (103 млрд. рубль) молиялаштирилади, фойдаланиш учун мавжудлиги учун тўлов олади, ташишлардан ва бошқа ташувчиларга кўрсатадиган хизматлари учун даромад олади. Лойиҳанинг амал қилиш муддати 35 йил.

5. “Тольятти” саноат ишлаб чиқариш типидagi маҳсус иқтисодий ҳудуднинг фаолиятини ташкил этиш бўйича темир йўллари лойиҳалаштириш, қуриш ва эксплуатация қилиш лойиҳаси. Лойиҳа амал қилиш муддати 15 йил. Лойиҳа 100% (1,1 млрд. рубль) хусусий шерик томонидан молиялаштирилган ҳамда хусусий шерик даромади мазкур темир йўл фойдаланувчиларининг тўғридан-тўғри тўловлари асосида шакиллантирилган [4].

Япония

Япония темир йўлларида ДХШ муносабатлари бошқа давлатлардагига нисбатан катта фарқ қилади. Япония ҳукумати 1960 йилдан бошлаб бу соҳага хусусий секторни жалб қила бошлаган. Япония темир йўллари лойиҳаларни ДХШ асосида олиб борилганлигидир. 1960 йилдан ҳозиргача 50 га яқин янги линиялар ДХШ асосида қурилган. Хусусан, 2002 йилда Manyo Line номли Такаока, Imizu ҳамда Тоуама шаҳарларини боғлаб турувчи янги темир йўл линияси ҳамда 2003 йилда Echizen Railway, 2008 йилда The Hitachinaka Seaside Railway ва 2015 йилда The Yokkaichi Asunaro Railway темир йўл линиялари ДХШ асосида қурилган.

Янги линиялар қуришдан ташқари электрлаштириш, реконструкция ва бошқа йўналишларда бир қатор лойиҳалар амалга оширилган. Мисол қилиб, 2006 йилда амалга оширилиши бошланган The Wakayama темир йўл линиясини электрлаштириш лойиҳасини олишимиз мумкин. Шунинг ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки, Японияда метро тармоғидаги аксарият лойиҳалар ДХШ асосида амалга оширилиб келинмоқда.

2015 йилда Япония Sedai аэропортларида ДХШ асосида йирик ҳажмдаги лойиҳани амалга ошириш учун 30 йиллик концессия шартномаси тузилди. Бу шартноманинг ҳар икки томони фойдасига келтирган манфаатларидан келиб чиқиб, Япония аэропортларига хусусий секторни жалб қилиш ишларини жадаллаштиришга катта эътибор берилган ва бир қатор инвестиция лойиҳалар устида шартномалар тузилган.

Австралия.

Сиднейда шахаратрофи поездлар харакатини ташкил этиш бўйича ДХШ асосида 600 донa вагонлар харид қилинган. ДХШ шартномаси шартларига биоан хусусий шерик вагонларни етказиб беради ва 30 йил давомида хизмат кўрсатади,

ўз навбатида давлат шериги 175 млн. АҚШ доллар миқдорида субсидия ажратади ва хусусий шерикнинг лойиҳа доирасидаги банк қарзлари бўйича гарант сифатида иштирок этади. Лойиҳанинг умумий қиймати 3,6 млрд. АҚШ Доллар.

Буюк британия.

Буюк Британиянинг шаҳарлараро экспрес дастури доирасида 866 дона вагон составлар Япониянинг Japan Overseas Railway System Association компанияси томонидан етказиб берилган, мазкур лойиҳа доирасида япон компанияси вагон составларга 27 йил 6 ой давомида техник хизмат кўрсатиши назарда тутилган.

Франция

Франциянинг Réseau Ferre de France (RFF) темир йўл компанияси 2011 йилнинг июн ойида *LISEA консорциум билан ДХШ асосида Tours ва Bordeaux ўртасида юқори тезликда юрадиган электрлаштирилган ва узунлиги 302 км бўлган темир йўл линиясини қуриш учун 50 йиллик концессия шартномасини тузди. Шартномада лойиҳани молиялаштириш, қуриш, дизайнни яратиш, эксплуатация фаолиятини юритиш ҳамда техник хизмат кўрсатиш кўзда тутилган. Шу билан бирга шартномада лойиҳани қурилиш даври 6 йил деб прогноз қилинган ва бу давр 50 йилнинг ичида ётади. Умумий қиймати 7,8 млрд евро деб баҳоланган лойиҳанинг молиялаштириш манбаалари давлат ва хусусий сектор маблағларидан иборат.

Хитой

1. Шарқий Хитойнинг Zhejiang вилоятида юқори тезликда ҳаракатланганишга мўлжалланган темир йўл линиясининг умумий узунлиги 269 км бўлиб, Zhejiang вилоятида Hangzhou, Shaoxing ва Taizhou шаҳарларини боғлайди. Бу ДХШ лойиҳасининг умумий қиймати 44,9 млрд юан бўлиб, 51 фоизи хусусий инвесторлар томонидан молиялаштирилган ва шартноманинг умумий муддати 30 йилни ташкил этиб, бундан 4 йили қурилишга мўлжалланган;

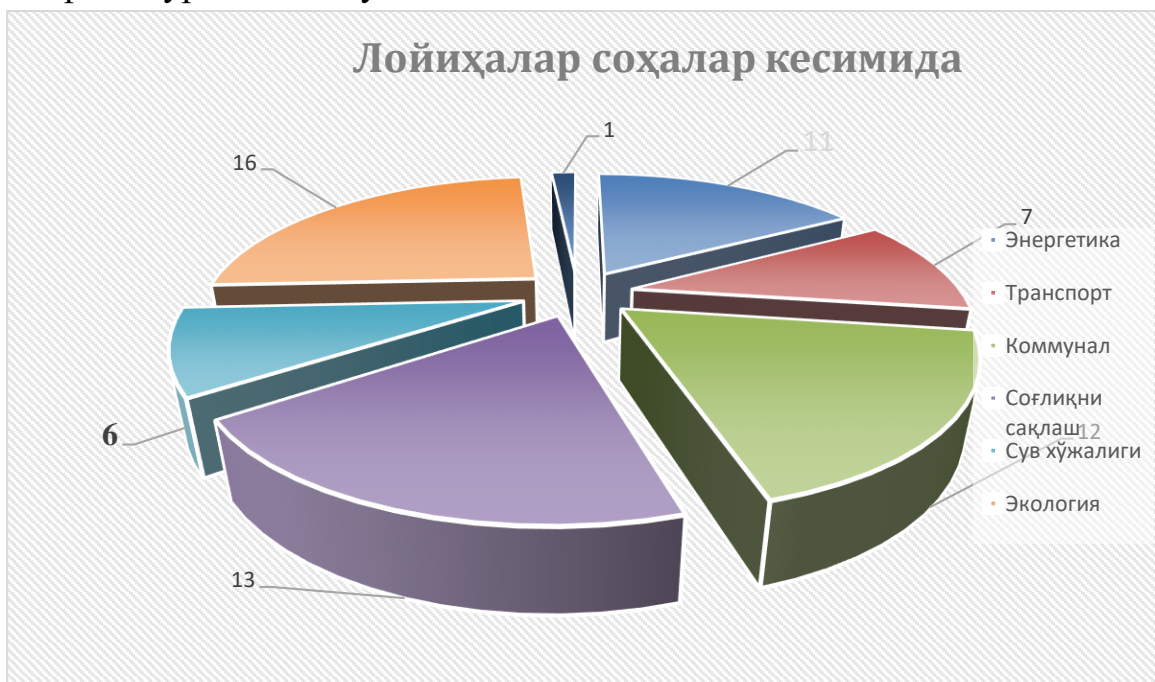
2. 1118 км.лик «Голмуд-Лхаса» темир йўл линиясини қуриш ва эксплуатация қилиш.

Голландия.

Амстердам ва Роттердамни боғловчи юқори тезликдаги магистрал темир йўлининг умумий узунлиги 125 км. ни ташкил этади. Лойиҳа доирасида хусусий шерикнинг капитал қўйилмалардаги улуши 14 фоизни, давлат улуши эса 86 фоизни ташкил этган. Лойиҳанинг муддати 25 йил.

Шунингдек, Полшадаги халқаро аэропорт ҳамда Франкфурт шаҳридаги Рейн-Майн аэропорти ДХШ асосида қурилган. Қурилишни молиялаштириш манбааларининг 80 фоизини хусусий сектор маблағлари ташкил қилади.

Ўзбекистон Республикасида бугунги кунда турли тармоқларда ДХШ асосида 66 та лойиҳа устида иш олиб борилмоқда. Айни пайтдаги мавжуд лойиҳаларнинг тахминий қиймати 5,8 млрд. АҚШ долларини ташкил этади. Қуйидаги 1-расм орқали амалга оширилаётган лойиҳаларни соҳалар кесимида батафсил кўришимиз мумкин.

1-расм. Давлат-хусусий шериклик асосида амалга оширалётган лойиҳалар².

Диаграммадан кўриниб турганидек, хусусан, транспорт соҳасида, айниқса темир йўл ва автомобил йўлларида 7 та лойиҳалар ДХШ асосида амалга оширилмоқда. Бунга мисол қилиб қуйидаги энг йирик ҳажмдаги лойиҳаларни келтиришимиз мумкин:

1. Тошкент-Андижон пуллик автомобил йўлини қуриш. Жаҳон талабларига жавоб берувчи юқори сифатли автомобил йўлидан фойдаланиш имкониятини берувчи Тошкент-Андижон йўналишида пуллик йўл қуриш лойиҳаси Жаҳон банки гранти асосида ўрганилмоқда ва айни дамда лойиҳа устида тендер жараёни амалга оширилмоқда. Умумий қиймати 3 млрд. АҚШ доллоридан юқори бўлган бу лойиҳа шартномасининг амал қилиш муддати 49 йил бўлиб, яратилган инфратузилма шартнома муддати тугагандан кейин давлатга топширилади. Шунингдек, ушбу лойиҳа доирасида узунлиги 16 км ва қиймати 500,0 млн АҚШ долларлик Қамчиқ довонида янги пуллик автомобиль тоннелини қуриш ҳам кўзда тутилган;

² манба: www.ppp.uz сайти маълумотлари

2. Тошкент-Самарқанд пуллик автомобил йўлини қуриш. Умумий қиймати яқин 2 млрд АҚШ доллар ҳамда умумий узунлиги 295км бўлган Тошкент-Самарқанд пуллик автомобил йўлини қуриш лойиҳаси устида Европа тикланиш ва тараққиёт банки билан ҳамкорликда иш олиб борилмоқда.

Транспорт соҳасини ривожлантиришда ДХШ механизмларидан фойдаланишнинг хорижий тажрибасини ўрганиш ва таҳлил қилиш натижаси шуни кўрсатадики, мазкур йўналишдаги ҳамкорликни кенгайтириш нафақат транспорт инфратузилмасини, балки мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришда катта аҳамиятга эга.

Хорижий мамлакатларда ДХШ асосида амалга оширилган ҳамда ижобий натижаларга эришилган лойиҳаларни таҳлиliga асосланган ҳолда, Ўзбекистонда транспорт инфратузилмасини ривожлантиришда ДХШ асосида инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш мумкин бўлган қуйидаги таклифлар шакллантирилди:

I. Темир йўл транспорти бўйича:

1. Катта миқдордаги инвестицияларни талаб этувчи лойиҳалар:

— юқори тезликдаги йўловчи ташишга мўлжалланган магистрал йўллари қуриш;

— локомотив ва вагон паркни янгилаш, уни эксплуатация қилиш ва унга техник хизмат кўрсатиш;

— умумий фойдаланишдаги электрлаштирилган темир йўл линияларини қуриш.

2. Катта миқдордаги инвестицияларни талаб этмайдиган лойиҳалар:

— юк майдонлари ва терминалларни хусусий тадбиркорларга ДХШ асосида бериш;

— вокзал хизматларини кўрсатиш жараёнини хусусий тадбиркорларга аутсорсинг асосида бериш;

— темир йўл станцияларида юк ортиш ва тушириш фаолияти билан шуғуланувчи ташкилот ишини ташкил этиш;

— омборхона ишларига рефрижераторли, хусусий тадбиркорларни жалб қилиш;

— асосий фаолият билан боғлиқ бўлмаган ижтимоий соҳа объектларига хусусий тадбиркорларни жалб қилиш.

II. Ҳаво йўллари ва Аэропортлар бўйича:

— таъмирлаш лозим бўлган аэропортларни модернизация қилиш ишларига хусусий секторни жалб этиш;

— йўловчиларни ташишда ҳамда Аэропортларда йўловчиларга хизмат кўрсатиш ишларига хусусий тадбиркорларни жалб қилиш.

III. Автомобил йўллари бўйича.

— юқори тезликдаги йўловчи ташишга мўлжалланган магистрал йўллари ДХШ асосида куриш;

— магистрал йўлларда сапнинглар, ҳостеллар, овқатланадиган ва бошқа туристик кўнгил очар масканлар куриш лойиҳаларини ДХШ асосида амалга ошириш ҳамда бу йўналишларда йўловчиларга хизмат кўрсатиш ишларини хусусий секторга топшириш;

— худудлардаги таъмирталаб автостанцияларни реконструкция қилиш ва бошқариш ишларига хусусий секторни олиб кириш;

— айланма йўллар орқали ҳаракатланишга тўғри келаётган йўловчиларнинг узоғини яқин қилиш мақсадида кўп қаватли куприклар ёки тунеллар куриш ишларига хусусий сектор маблағларини жалб қилиш.

Юқоридаги фикрлардан хулоса қилиш мумкинки, келтирилган мазкур таклифларнинг амалга оширилиши мамлакатимиз транспорт соҳасини ривожланишига ижобий таъсир қилиб, ушбу соҳада давлат-хусусий шериклик механизмнинг қўлланиши орқали барқарор иқтисодий ўсишни таъминланишига ижобий таъсир қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 25.01.2020.
2. “Ўзбекистон Республикасининг давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги қонуни ЎРҚ-537-сон 10.05.2019
3. The APMG Public-Private Partnership (PPP) Certification Guide (Cambridge).
4. Дынин Е.А. Риски бизнеса в частно-государственном партнерстве / Дынин Е. А. // Общество и экономика. 2007. № 5-6. С.111.
5. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” РҚ-4947 2017.
6. “Давлат-хусусий шериклик асосида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш” // “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 6, 2018.
7. www.ppp.uz
8. www.mintrans.uz
9. www.railway.uz
10. www.airways.uz